

Опанасенко Володимир Михайлович

*к.е.н., доцент кафедри історії та теорії господарства
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»*

Полюсевич Юлія Геннадіївна

*к.е.н., старший викладач кафедри історії та теорії господарства
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»*

КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ МАРКСИЗМУ ВЧЕНИМ- ЕКОНОМІСТОМ О.Д.БІЛІМОВИЧЕМ

Олександр Дмитрович Білімович – видатний представник української економічної думки, який народився та отримав вищу освіту на території сучасної України. За роки життя вченим було написано й опубліковано більш ніж 150 наукових робіт різними мовами, серед яких «Марксизм: изложение и критика», яка була опублікована в 1954 році в Сан-Франциско. Варто зазначити, що О. Білімович, за всі роки свого життя, ніколи не був прихильником марксизму, вчений відстоював позиції громадянського миру, соціального партнерства, консенсусу та приватної власності, які, на його думку, дозволять забезпечити соціальну й політичну стабільність країни.

Підаючи критиці марксистську економічну теорію перше на що звертає увагу О. Білімович – це розуміння і тлумачення економічного розвитку історії. В суспільстві К. Маркс виокремлює продуктивні сили, які на ряду з виробничими відносинами утворюють базис суспільства, який, в свою чергу, зумовлює класову структуру суспільства, політику, право, мораль, релігію, філософію тощо. А єдність всіх цих елементів утворюють суспільну формацію. Таким чином, К.Маркс акцентує увагу на тому, що лише матеріальні умови життя визначають розвиток суспільства. За такою ж логікою, засновник марксизму визначає, що на буття окремого індивіда впливає зовнішнє середовище, тим самим формуючи його індивідуальну свідомість. Ця ідея лягла в основу формаційної парадигми розвитку людства. Тому в усіх творах К.Маркса на першому місці стоять економічні проблеми буржуазного

суспільства, адже, на думку вченого-марксиста, дослідження суспільного базису дає відповідь на всі соціальні проблеми.

З цього приводу О.Білімович зазначав, що подана «схема Маркса свідомо і грубо перекручує складний і багатогранний історичний процес. І для того, хто вільний від гіпнозу цього збочення ясно, що побудований на ній марксизм може руйнувати, але не може створити соціальних відносин, які відповідали б як матеріальним потребам людей, так і їх нематеріальним прагненням, настільки ж глибоким, сильним і первинним, як і матеріальні потреби» [1, с. 33].

У вище наведеній тезі О. Білімовича досить чітко його непогодження з висунутою ідеєю К. Маркса. Вчений, в свою чергу, був прихильником комплексного підходу, наголошуючи на рівнозначності всіх факторів соціального розвитку, таких як політичні, економічні, національні, духовні тощо. І хоча О.Білімович не заперечував важливості марксистського базису, але й не вважав його ключовим фактором економічного розвитку. Адже, ті ж самі виробничі відносини, на думку вченого-економіста, залежать як від фізичної праці, так і від моральних, етичних та розумових здібностей економічних суб'єктів. З цього приводу він писав, що «Під впливом всього цього виникають різні види прояву себе людиною і всі сторони його діяльності, які в один і той же час є і подіями і факторами історії. Такі: економіка і техніка (матеріальні блага), генетика (стать, сім'я), національне почуття (рід, Батьківщина), політика (влада і свобода), знання (наука), естетика (мистецтво), мораль (любов) і аморальність (егоїзм, заздрість і злість), релігія і безбожництво» [1, с. 36].

Не розділяв О.Білімович й точку зору К.Маркса щодо утворення додаткової вартості та питань розподілу. Загально відомо, що основна ідея теорії додаткової вартості була запозичена вченим-марксистом з теорії англійського економіста класика Адама Сміта про прибуток. Додаткова вартість – це неоплачена праця робітників, які не отримають всієї грошової винагороди за створений ними товар і те, що робітник не отримує привласнюється підприємцем в якості прибутку [2, с. 197-209]. Саме це і є показником експлуатації капіталістом найманого робітника в теорії марксизму, ця теза і стала

основною в заклик до класової боротьби, що пропагувалася К. Марксом. Він виокремив наступні шляхи збільшення додаткової вартості: збільшення кількості робочого часу або збільшення інтенсивності праці за умови незмінності заробітної плати.

Розглядаючи теорію доданої вартості за Марксом, О.Білімович наголошував на тому, що якщо мінову вартість створює лише праця найманого робітника, то відповідно останній і має отримати весь продукт своєї праці. В цьому випадку будь-який прибуток від капіталу, землі й будь-який прибуток підприємця повинен розглядатися виключно як експлуатація найманого робітника і як несправедливе відрахування від його доходів, тобто «неоплачений час».

Також О.Білімович звертає увагу й на те, що у вільному ринковому господарстві підприємці купують не «робочу силу», а «працю» з чітко окресленими діями найманого робітника і з чітко визначеним робочим часом. Відповідно заробітна плата – це не що інше як ціна самої праці. Вчений підкреслює, що прибуток на капітал, земельна рента і підприємницький дохід ніяким чином не можуть бути відрахуванням від доходу робітника (неоплаченим робочим часом).

Підсумовуючи О.Білімович зазначає, що «як сам продукт, у тому числі продукти, які складають реальну заробітну плату, так і їх ціна й мінова цінність є результатом не єдиної праці, але й інших факторів: землі, нагромадженого капіталу й організаційних функцій підприємця» [1, с. 50]. І відповідно, саме вони являють собою винагороду за корисну для всіх участь зазначених вище факторів у господарському процесі.

Не дивлячись на критичний аналіз марксистської економічної теорії О.Білімовичем необхідно зазначити й те, що представники марксизму основною основну свою задачу вбачали в показі прогресивного розвитку на той час нового способу суспільної дійсності – комунізму і підводили під нього певну економічну систему, яка ще не існувала в світ, а також великою заслугою К.Маркса був детальний аналіз економічної та соціальної системи капіталістичного способу виробництва.

1. Білімович А. Д. Марксизм (Изложение и критика). – Сан-Франциско, 1954. – 83 с.

2. Маркс К., Энгельс Ф. Капитал. Критика политической экономии. Т. 1. Книга 1: Процесс производства капитал // Соч. – 2-е изд. – Т. 23. Государственное издание политической литературы, М. 1960. – 906 с.

Шевченко Олена Олександрівна

к.е.н., доцент кафедри менеджменту Донбаської державної машинобудівної академії, здобувач кафедри історії та теорії господарства ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ У ПРАЦЯХ К. МАРКСА ТА ПРЕДСТАВНИКІВ НЕОКЛАСИЧНОГО НАПРЯМУ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

Системний аналіз капіталістичного господарства здійснив К. Маркс, представивши трактування термінів «спосіб виробництва», «надбудова», «суспільно-економічна формація». За визначальний критерій їх типологізації вчений обрав панівну форму власності на засоби виробництва. В своїх роботах («Економічно-філософські рукописи 1844 року» і першому томі «Капіталу» (1867)) він дослідив роль праці, виробництва у житті людини і суспільства загалом, а також охарактеризував конкретну соціальну форму праці за умов капіталістичної господарської системи, назвавши її визначальною ознакою відчуження. Присвятивши «Капітал» головно з'ясуванню економічних законів і категорій капіталізму, К.Маркс кожен економічну категорію розглядає у ньому з точки зору її соціального змісту.

Економічний матеріалізм як єдина філософія марксистської політичної економії дуже багато запозичив від класичної політичної економії. Але він не спроможний пояснити рух господарської системи суспільства, хоч і має під собою життєвий ґрунт, оскільки породжений епохою, яка пронизана психологією економізму. Цей економізм означає, що життя і світ сприймаються як господарство, потуґа людини і